

МЕЖІ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ДОЛЮ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

THE LIMITS OF SOLUTION THE QUESTION OF THE FATE OF MATERIAL PROOFS BY APPEAL COURT

Ковальчук С.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора
Прикарпатського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена дослідженню практики вирішення долі речових доказів судом апеляційної інстанції. На основі результатів аналізу теоретичних положень і судової практики визначаються межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції. Обґрунтовується правильність позиції судів апеляційної інстанції, які в разі невирішення судами першої інстанції цього питання рекомендують їм внести відповідні зміни в резолютивну частину вироку або ухвали.

Ключові слова: докази, речові докази, доля речових доказів, апеляційне провадження, суд апеляційної інстанції, судові рішення, вирок, ухвала.

Статья посвящена исследованию практики разрешения судьбы вещественных доказательств судом апелляционной инстанции. На основе результатов анализа теоретических положений и судебной практики определяются границы разрешения вопроса о судьбе вещественных доказательств судом апелляционной инстанции. Обосновывается правильность позиции судов апелляционной инстанции, которые в случае неразрешения судами первой инстанции этого вопроса рекомендуют им внести соответствующие изменения в резолютивную часть приговора или определения.

Ключевые слова: доказательства, вещественные доказательства, судьба вещественных доказательств, апелляционное производство, суд апелляционной инстанции, судебное решение, приговор, определение.

The article is dedicated to the consideration of practice of resolving the fate of material proofs by appeal court. Based on the results of the analysis of the theoretical positions and judicial practice defines the limits of solution the question of the fate of material proofs by appeal court. Correctness of position of appeal court, which in the case of unresolved by the courts of first instance this question encourages them to make appropriate changes in the operative part of the verdict or decision, justified.

Key words: proofs, material proofs, fate of material proofs, appeal proceeding, appeal court, judgment, sentence, decision.

Постановка проблеми. Норми кримінального процесуального закону, закріплюючи процесуальний порядок вирішення долі речових доказів, зобов'язують суд вирішувати це питання під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження (ч. 9 ст. 100 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)), відносять його до числа питань, що вирішуються судом під час ухвалення вироку (п. 12 ч. 1 ст. 368 КПК України), і покладають на суд обов'язок відобразити рішення із цього питання в резолютивній частині вироку (п. п. 1 і 2 ч. 4 ст. 374 КПК України). При цьому, виходячи зі змісту норм ч. 9 ст. 100, ст. ст. 284, 369, 371–374 КПК України, судовими рішеннями, якими закінчується кримінальне провадження і в яких підлягають відображенню рішення щодо долі речових доказів, виступають вирок суду (як обвинувальний, так і виправдувальний) та ухвала суду про закриття кримінального провадження.

Стан дослідження. Дослідженню процесуального порядку вирішення долі речових доказів у ході кримінального провадження присвячена значна кількість праць вчених-процесуалістів. Зокрема, вказані питання розглядають Д.Т. Арабулі, М.М. Видря, М.В. Вісков, М.М. Єгоров, І.А. Зінченко,

А.Ю. Кожемякін, Г.М. Куцкір, А.О. Ляш, О.О. Рясов, М.О. Селіванов, Ю.В. Худякова та інші вітчизняні та зарубіжні науковці. Проте в переважній більшості праці вчених-процесуалістів присвячені визначенню поняття, правової природи речових доказів і процесуального порядку вирішення їхньої долі під час судового розгляду в першій інстанції, а окреме дослідження проблемних питань зміни рішення про долю речових доказів судом апеляційної інстанції та шляхів їх вирішення не проводилося.

Викладене зумовлює необхідність постановки як мети цієї статті визначення меж вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції пов'язується зі зміною ним вироку. Так, коментуючи норму п. 4 ч. 1 ст. 308 КПК України, вчені вказують, що «суд апеляційної інстанції може виключити деякі епізоди обвинувачення, які не підтверджені доказами; виключити додаткове покарання; змінити рішення про долю речових доказів, а також внести до вироку суду першої інстанції інші зміни за умови, якщо вони не погіршують становище обвинуваченого» [1, с. 217].

Поділяючи таку позицію, Г.М. Куцкір відзначає: «...якщо здійснюється перегляд судових рішень у порядку апеляційного або касаційного провадження, суд апеляційної або касаційної інстанції вправі змінити рішення суду першої інстанції в частині застосування спеціальної конфіскації та визначення долі речових доказів. Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 408 КПК України суд апеляційної інстанції змінює вирок в інших, крім передбачених п. п. 1–3, випадках, якщо зміна вироку не погіршує становища обвинуваченого» [2, с. 130].

Аналогічна позиція сформована й у судовій практиці. Зокрема, у п. 15 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 21.11.2012 р. № 10-1717/0/4-12 вказується, що суд апеляційної інстанції змінює вирок, якщо його зміна не погіршує становища обвинуваченого, зокрема в разі зміни рішення про долю речових доказів і документів згідно зі ст. 100 КПК України [3]. Таким чином, хоча рекомендації Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, викладені в його інформаційних листах, носять рекомендаційний характер, проте вони впливають на формування практики нижчестоящих судів, орієнтуючи їх на можливість перегляду рішення про долю речових доказів у разі зміни вироку з підстави, визначеної п. 4 ч. 1 ст. 408 КПК України.

Як свідчать результати дослідження судової практики, постановляючи ухвали про зміну вироку суду першої інстанції в частині вирішення питання про долю речових доказів, суди апеляційної інстанції керуються ст. 408 КПК України. Так, Апеляційний суд Тернопільської області, керуючись ст. ст. 100, 405, 408 і 419 КПК України, у резолютивній частині ухвали від 03.04.2013 р. в справі № 598/9/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/789/2/13) вказав: апеляцію прокурора прокуратури Збаразького району Тернопільської області Л.В. Дядишина задовольнити, а вирок Збаразького районного суду Тернопільської області від 01.02.2013 р. стосовно ОСОБА_1 змінити: речовий доказ у справі USB-накопичувач, який знаходиться на зберіганні та належить ОСОБА_3, повернути останньому, знищивши файли порнографічного характеру [4].

Водночас суд апеляційної інстанції, керуючись п. 2 ч. 1 ст. 407 і ст. 408 КПК України, вправі змінити в частині вирішення питання про долю речових доказів не лише вирок, але й ухвалу суду першої інстанції. Так, Апеляційний суд Хмельницької області ухвалою від 14.06.2013 р. у справі № 669/436/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/792/81/13) на підставі п. 2 ч. 1 ст. 407 КПК України апеляційну скаргу прокурора прокуратури Білогірського району задовольнив частково, ухвалу Білогірського районного суду від 07.05.2013 р. про звільнення ОСОБА_2 від кримінальної відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 213 КК України, у зв'язку із дійовим каяттям, у

частині повернення ОСОБА_2 таких речових доказів, як ваги в кількості 2 (двох) штук та гир для зважування в кількості 18 (вісімнадцяти) штук, змінює речові докази – ваги в кількості 2 штуки та гирі для зважування в кількості 18 штук – конфіскував [5].

Під час визначення меж вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції потрібно враховувати, що зміна вироку або ухвали суду першої інстанції в частині вирішення цього питання можлива не лише з підстав, визначених п. 2 ч. 1 ст. 407 і п. 4 ч. 1 ст. 408 КПК України. При цьому потрібно враховувати повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги й підстави для постановлення ним того або іншого кінцевого судового рішення, які визначаються нормами ст. ст. 407–415 КПК України. Зокрема, ч. 1 ст. 407 КПК України закріплює, що за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити вирок або ухвалу без змін; 2) змінити вирок або ухвалу; 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок; 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу; 5) скасувати вирок або ухвалу й закрити кримінальне провадження; 6) скасувати вирок або ухвалу й призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

Відповідно, у разі залишення вироку або ухвали суду першої інстанції без змін (п. 1 ч. 1 ст. 407 КПК України) та скасування вироку або ухвали суду першої інстанції й призначення нового розгляду в суді першої інстанції (п. 6 ч. 1 ст. 407 КПК України) питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції не вирішується. Так, у першому з наведених випадків залишається без змін рішення з питання про долю речових доказів, яке міститься в резолютивній частині вироку або ухвали суду першої інстанції, а у другому випадку вказане питання може бути переглянуте судом першої інстанції в процесі нового розгляду кримінального провадження.

У разі зміни вироку або ухвали суду першої інстанції (п. 2 ч. 2 ст. 407 КПК України) скасування вироку суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нового вироку (п. 3 ч. 2 ст. 407 КПК України), скасування ухвали суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нової ухвали (п. 4 ч. 2 ст. 407 КПК України), а також скасування вироку або ухвали суду першої інстанції та закриття кримінального провадження (п. 5 ч. 2 ст. 407 КПК України) суд апеляційної інстанції вправі переглянути судові рішення суду першої інстанції в частині визначення долі речових доказів та ухвалити із цього питання своє рішення.

При цьому, як свідчать результати дослідження судової практики, підставою для прийняття судом апеляційної інстанції рішення про зміну долі речових доказів є неправильне його вирішення в судовому рішенні суду першої інстанції. Так, Апеляційний суд Рівненської області в резолютивній частині ухвали від 13.08.2013 р. в справі № 1710/1-230/12 вказав: постанову Костопільського районного суду від 29.12.2012 р. стосовно ОСОБА_1 в частині вирішен-

ня питання про речові докази змінити. Речові докази в справі (одну канистру об'ємом 10 л, наповнену етиловим спиртом міцністю від 94,1% об. до 95,1% об., одну пластмасову бочку об'ємом 60 л, наповнену етиловим спиртом міцністю від 94,1% об. до 95,1% об., одну бочку пластмасову об'ємом 200 л, наповнену етиловим спиртом міцністю від 94,1% об. до 95,1% об., дві пластикові пляшки об'ємом 5 л кожна, наповнені етиловим спиртом міцністю від 94,1% об. до 95,1% об., які знаходяться в камері зберігання речових доказів УПМ ДПС у Рівненській області) передати у дохід держави. Лійку сірого кольору, поліетиленовий шланг прозорого кольору, дві пусті канистри пластмасові синього кольору об'ємом по 30 л кожна, які знаходяться в камері зберігання речових доказів УПМ ДПС у Рівненській області, знищити. Як постає з мотивувальної частини вказаної ухвали, підставою для зміни долі речових доказів послугувало неправильне вирішення цього питання судом першої інстанції, який не врахував, що спиртовмісна рідина, щодо якої було прийнято рішення про повернення володільцеві ОСОБА_1, є водно-спиртовою сумішшю з вмістом етилового спирту, не відповідає обов'язковим вимогам діючого державного стандарту на горілки й горілки особливі, виготовлена з порушенням заводської технології, тобто в не заводських (кустарних) умовах, що підтверджується висновком експерта від 21.06.2012 р. № 654, виступала предметом злочинної діяльності [6].

Окремої уваги заслуговує питання щодо вирішення долі речових доказів судом апеляційної інстанції, якщо це питання не вирішувалося судом першої інстанції під час постановлення судового рішення, оскільки в судовій практиці з перегляду судових рішень в апеляційному порядку на сьогодні сформовано дві протилежні позиції щодо можливості його вирішення. Зокрема, одні суди апеляційної інстанції змінюють судові рішення судів першої інстанції в частині визначення долі речових доказів. Так, Апеляційний суд Чернігівської області в мотивувальній частині ухвали від 13.09.2013 р. в справі № 739/903/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/795/231/2013) вказав, що під час постановлення Новгород-Сіверським районним судом Чернігівської області вироку від 02.07.2013 р. щодо ОСОБА_2 та ОСОБА_3 вирішено питання про долю лише одного речового доказу – електродвигуна, який повернуто за належністю потерпілій стороні. Проте всупереч вимогам п. 1 ч. 4 ст. 374 КПК України судом не визначено долю інших речових доказів, а саме: велосипеду «Україна» та гайкового ключа 19x22, які згідно з постановою про визнання та приєднання до справи речових доказів від 29.05.2013 р. визнані та приєднані як речові докази та передані ОСОБА_3 на зберігання. Керуючись ст. ст. 100, 404, 405, 407, 408, 419 КПК України, Апеляційний суд Чернігівської області вирок Новгород-Сіверського районного суду Чернігівської області від 02.07.2013 р. змінив, ухваливши речові докази в справі (велосипед «Україна», який знаходиться на зберіганні в ОСОБА_3) повернути власнику, а гайковий ключ 19x22 конфіскувати [7].

Аналогічне за змістом рішення щодо визначення долі речових доказів було прийняте Апеляційним судом м. Севастополя, який у мотивувальній частині ухвали від 28.05.2013 р. в справі № 763/1583/13-к (кримінальне провадження № 11кп/797/28/13) вказав, що заслуговують на увагу доводи апеляції прокурора про те, що суд першої інстанції не вирішив долю речових доказів у справі, як того вимагає ст. 368 КПК України. Так, із реєстру матеріалів досудового розслідування вбачається, що до кримінального провадження слідчим були приєднані речові докази: набір ключів – «головок» автомобільних у металевому ящику; два автомобільних бампера, вилучених в ОСОБА_6, які належать потерпілій ОСОБА_7. Неповорнення судом грошових коштів потерпілій ОСОБА_7 після набрання вироком законної сили призведе до порушення її права власності на належне їй майно. За таких обставин судом першої інстанції під час постановлення вироку допущено порушення вимог ст. 100 КПК України щодо визначення подальшої долі речових доказів, а тому вирок у цій частині є незаконним, не може таким залишатися в силі й підлягає зміні в цій частині. На підставі викладеного, керуючись ст. ст. 376, 404, 407, 419 КПК України, Апеляційний суд м. Севастополя вирок Гагарінського районного суду м. Севастополя від 13.03.2013 р. щодо обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України, ОСОБА_2 змінити у частині вирішення питання про речові докази в справі, доповнивши резолютивну частину вказівкою про те, що речові докази слід залишити за потерпілою ОСОБА_7 [8].

Інші суди апеляційної інстанції рекомендують судам першої інстанції, якими не вирішувалося питання про долю речових доказів під час постановлення судового рішення, самостійно прийняти рішення із цього питання. Так, Апеляційний суд Сумської області ухвалою від 31.07.2012 р. у справі № 1-186/12 (кримінальне провадження № 11/1890/450/12) змінив вирок Зарічного районного суду м. Сум від 25.04.2012 р., пом'якшивши засудженому ОСОБА_3 покарання, скасував цей вирок у частині вирішення цивільного позову, направивши справу в цій частині на новий судовий розгляд у порядку цивільного судочинства, та одночасно запропонував суду першої інстанції вирішити питання про подальшу долю речових доказів, зокрема автомобіля НОМЕР_1, у зв'язку з тим, що це питання не було вирішено під час постановлення вироку [9].

Аналогічне за змістом рішення постановлене Апеляційним судом Дніпропетровської області, який ухвалою від 25.02.2014 р. у справі № 208/2394/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/774/250/14) вирок Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 12.12.2013 р. щодо ОСОБА_3 залишив без змін і рекомендував суду першої інстанції в порядку ст. 539 КПК України внести зміни в резолютивну частину вироку щодо вирішення питання про долю речових доказів у справі: трьох автомобільних покриттів «Нокіан» із титановими дисками, які визнані речовими доказами

й передані на зберігання потерпілому ОСОБА_4, подальша доля яких вироком суду не визначена. Доводи прокурора щодо необхідності зміни вироку суду першої інстанції шляхом доповнення резолютивної частини рішенням про залишення речових доказів, а саме автомобільних покришок з дисками, потерпілому ОСОБА_4, колегія суддів знаходить слушними, але вважає, що апеляційний суд не вправі змінити в цій частині вирок, оскільки судом першої інстанції рішення про долю речових доказів не прийнято. Таке рішення суд першої інстанції, відповідно до ст. 539 КПК України, вправі прийняти за клопотанням (поданням) прокурора та інших учасників судового засідання в порядку виконання вироку [10].

Аналізуючи наведені позиції судів апеляційної інстанції щодо вирішення долі речових доказів за умови, що це питання не вирішувалося судом першої інстанції під час постановлення судового рішення, потрібно визнати правильною позицію тих судів апеляційної інстанції, які рекомендують судам першої інстанції внести зміни в резолютивну частину вироку в частині вирішення питання про долю речових доказів. Обґрунтованість позиції цих судів апеляційної інстанції пояснюється тим, що, виходячи зі змісту ч. 9 ст. 100, п. 12 ч. 1 ст. 368, п. п. 1 і 2 ч. 4 ст. 374, п. 14 ст. 537 і п. 4 ч. 3 ст. 539 КПК України, питання про долю речових доказів під час судового розгляду вирішується судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження, а в ході виконання вироку – судом, який постановив це рішення. Якщо питання про долю речових доказів не вирішено в судовому рішенні суду першої інстанції, воно не може вирішуватися судом апеляційної інстанції, оскільки норми наведених статей кримінального процесуального закону не передбачають такої можливості. Більше того, норми ст.

ст. 409 і 412 КПК України не відносять невирішення питання про долю речових доказів до числа істотних порушень вимог кримінального процесуального закону, які виступають підставами для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, що унеможлиблює можливість зміни судом апеляційної інстанції судового рішення суду першої інстанції шляхом доповнення його рішенням щодо долі речових доказів.

Висновки. Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції зумовлені повноваженнями цього суду за наслідками розгляду апеляційної скарги й підставами для постановлення ним того або іншого кінцевого судового рішення, які визначаються нормами ст. ст. 407–415 КПК України. Суд апеляційної інстанції вправі переглянути судові рішення суду першої інстанції в частині визначення долі речових доказів та ухвалити із цього питання своє рішення в разі зміни вироку або ухвали суду першої інстанції (п. 2 ч. 2 ст. 407 КПК України), скасування вироку суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нового вироку (п. 3 ч. 2 ст. 407 КПК України), скасування ухвали суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нової ухвали (п. 4 ч. 2 ст. 407 КПК України), а також скасування вироку або ухвали суду першої інстанції та закриття кримінального провадження (п. 5 ч. 2 ст. 407 КПК України). Якщо питання про долю речових доказів не вирішувалося судом першої інстанції під час постановлення судового рішення, суд апеляційної інстанції не вправі його вирішувати, а повинен рекомендувати суду першої інстанції внести зміни в резолютивну частину вироку або ухвали в частині вирішення питання про долю речових доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : [науково-практичний коментар] : у 2 т. / [Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 2. – 664 с.
2. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.М. Куцкір. – О., 2014. – 243 с.
3. Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21.11.2012 р. № 10-1717/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1717740-12>.
4. Ухвала Апеляційного суду Тернопільської області від 03.04.2013 р. у справі № 598/9/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/789/2/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30461780>.
5. Ухвала Апеляційного суду Хмельницької області від 14.06.2013 р. у справі № 669/436/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/792/81/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31891796>.
6. Ухвала Апеляційного суду Рівненської області від 13.08.2013 р. у справі № 1710/1-230/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32960330>.
7. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 13.09.2013 р. у справі № 739/903/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/795/231/2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33440499>.
8. Ухвала Апеляційного суду м. Севастополя від 28.05.2013 р. у справі № 763/1583/13-к (кримінальне провадження № 11кп/797/28/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31499614>.
9. Ухвала Апеляційного суду Сумської області ухвалою від 31.07.2012 р. у справі № 1-186/12 (кримінальне провадження № 11/1890/450/12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25606264>.
10. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 25.02.2014 р. у справі № 208/2394/13-к (кримінальне провадження № 11-кп/774/250/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37336711>.